

Елена Ферранте — справжній італійський феномен сучасної літератури. Письменниця, яка не дала жодного інтерв'ю і жодного разу не з'явилася на публіці, але була названа серед сотні найвпливовіших людей світу 2016 року за версією журналу «Тайм». Ферранте — унікальний автор, одразу декілька її книжок багато років не полишали топових позицій не тільки в італійських, а й у європейських та американських списках бестселерів. Роман «Моя неймовірна подруга» став світовою літературною сенсацією і спричинив у соціальних мережах «лихоманку Ферранте», а ім'я письменниці з'явилося в короткому списку Букерівської премії 2016 року.

Темпераментна й відверта розповідь про жіночу дружбу тривалістю в ціле життя, яка підкорила весь світ і яку із захватом читають і феміністки, і домогосподарки, і їхні чоловіки, тепер виходить українською.

Ніжну Елену і запальну Лілу сусіди звикли бачити разом. Навчатися, щоб стати багатими, — такою була їхня дитяча мрія. Але життя повело дівчат до неї різними шляхами. Розумниця Елена наполегливо здобуває освіту, а обдарована Ліла працює в сімейній взуттєвій майстерні, готуючись до весілля. Постійно змагаючись і зростаючи в цьому суперництві, подруги залишають одноклітків далеко позаду. Проте в Італії 1950-х років вирватися зі світу невігластва, насилля і батьківського диктату непросто. Це наче гра, у якій Елена і Ліла зробили різні ставки. Яка з них переможе?

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-1487-3

9 786171 214873

Елена Ферранте

МОЯ НЕЙМОВІРНА ПОДРУГА

Елена Ферранте

МОЯ НЕЙМОВІРНА
ПОДРУГА

Elena Ferrante

L'AMICA GENIALE

romanzo

Елена Ферранте

МОЯ НЕЙМОВІРНА
ПОДРУГА

роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2016 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.131.1
ББК 84(4Іта)
Ф43

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Ferrante E. *L'amica geniale* : Romanzo / Elena Ferrante. —
Roma : Edizioni e/o, 2011. — 336 p.

Переклад з італійської *Анни Помєшкіної*

Дизайнер обкладинки *Дар'я Скрибченко*

ISBN 978-617-12-1487-3 (укр.)
ISBN 978-88-6632-032-6 (іт.)

© Edizioni e/o, 2011
© Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2016
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

ГОСПОДЬ:
Приходь сюди безпечно завше,
На ваш-бо рід не маю ворожди;
А з духів заперечення, лукавче,
Ти був мені найстерпніший завжди.
Людина не всякчас діяльності радіє,
Понад усе кохає супокій;
Потрібен їй супутник ворушкий,
Щоб бісом грав і збуджував до дії.

Й. В. Геме

Список персонажів

Родина Черулло (родина чоботаря)

Фернандо Черулло, чоботар

Нунція Черулло, мати Ліли

Рафаелла Черулло, яку всі називають Ліною, лише Елена її називає — Ліла

Ріно Черулло, найстарший брат Ліли, також чоботар.

Ріно також назвуть одного із синів Ліли

Інші діти

Родина Греко (родина швейцара)

Елена Греко, яку називали Ленучча або Лену́. Найстарша дитина в родині, за нею йдуть Пеппе, Джанні й Еліза

Батько працює швейцаром у міськраді

Мати, домогосподарка

Родина Карраччі (родина дона Акілле)

Дон Акілле Карраччі, l'orco delle favole

Марія Карраччі, дружина дона Акілле

Стефано Карраччі, син дона Акілле, м'ясник у сімейній м'ясній лавці

Пінучча та Альфонсо Карраччі, двоє інших дітей дона Акілле

Родина Пелузо (родина столяра)

Альфредо Пелузо, столяр

Джузеппіна Пелузо, дружина Альфредо

Пасквале Пелузо, найстарший син Альфредо та Джузеппіни, муляр

Кармела Пелузо, яку ще називають Кармен, сестра Пасквале, продавщиця в галантерейному магазині

Інші діти

Родина Капуччо (родина божевільної вдови)

Меліна, родичка матері Ліли, божевільна вдова

Чоловік Меліни, який розвантажував коробки на овочевому ринку

Ада Капуччо, донька Меліни

Антоніо Капуччо, її брат, механік

Інші діти

Родина Сарраторе (родина залізничника-поета)

Донатто Сарраторе, провідник

Лідія Сарраторе, дружина Донатто

Ніно Сарраторе, найстарший син із п'ятьох дітей Донатто та Лідії

Маріза Сарраторе, донька Донатто та Лідії

Піно, Клелія та Чіро Сарраторе, менші діти Донатто та Лідії

Родина Сканно (родина продавця фруктів)

Ніколо Сканно, продавець фруктів

Асунта Сканно, дружина Ніколо

Енцо Сканно, син Ніколо та Асунти, також продавець фруктів

Інші діти

Родина Солара (родина власника сімейного кафетерію)

Сільвіо Солара, власник кафетерію

Мануела Солара, дружина Сільвіо
Марчелло та *Мікеле Солара*, діти Сільвіо та Мануели

Родина Спаньюоло (родина кондитера)

Синьйор Спаньюоло, кондитер у кафетерії Солара
Роза Спаньюоло, дружина кондитера
Джилійола Спаньюоло, донька кондитера
Інші діти

Джино, син фармацевта

Вчителі

Ферраро, вчитель та бібліотекар
Олів'єро, вчителька
Джерачче, професор гімназії
Галіяні, професорка ліцею

Нелла Инкардо, двоюрідна сестра вчительки Олів'єро,
із острова Іск'я

Пролог

СТЕРТИ СЛІДИ

1

Сьогодні вранці мені зателефонував Ріно, я спочатку подумала, що він знову хоче попросити грошей, і вже налаштувалася відмовити йому, та причиною дзвінка виявилось інше: він не міг знайти свою маму.

— Як давно вона зникла?

— Вже десь зо два тижні.

— І ти телефонуєш мені лише зараз?

Тон, яким я відповіла, міг здатися йому ворожим, хоча я не була ні розлючена, ні обурена, це був звичайнісінький сарказм. Він спробував перебити мене, але ця спроба була плутоною, зніжковою, частково на діалекті, частково класичною італійською мовою. Він сказав, що був впевнений, що мама десь вештається Неаполем, як завжди.

— Навіть вночі?

— Ти знаєш, як вона зазвичай поводить.

— Я це знаю, але два тижні її відсутності тобі здалися нормальними?

— Так. Ти її не бачиш тривалий час, її погіршало: вона взагалі не спить, заходить, виходить, робить що хоче.

Тож врешті це схвилювало і його. Він усіх опитав, обійшов лікарні, навіть у поліцію звернувся. Ніщо не дало результату, його матері не було ніде. Який же гарний син: здоровий чоловік, сорока років, який не пропрацював жодного дня за все своє життя, займався лише торгівлею на чорному ринку та розтратами. Я собі вже уявляла, з яким заповзяттям він займався пошуками. З відсутнім. У нього немає мозку, і серця, як виявилось, також.

— Вона не в тебе? — раптово запитав.

Мама? Тут, у Турині? Він добре все розумів, але говорив, аби хоч щось говорити. Він, так, він був мандрівником, приходив до мене додому принаймні з десяток разів без запрошення. Його ж мама, яку б я з радістю прийняла в себе, жодного разу в житті не виїжджала за межі Неаполя. Я відповіла йому:

— Ні, вона не в мене.

— Ти в цьому впевнена?

— Ріно, я тебе прошу, я тобі вже сказала, що її в мене немає.

— Тоді куди вона пішла?

Він заривав, і я не заважала цій сцені вдаваного відчаю, штучним схлипуванням, які поступово ставали справжніми. Коли ж він заспокоївся, я сказала:

— Я тебе прошу, хоч раз поведься так, як хотіла б вона: не шукай її.

— Що ти таке говориш?

— Кажу, що чув. Це марно. Вчися жити самостійно і не намагайся розшукувати її й мене.

Я повісила слухавку.

Маму Ріно звали Рафаелла Черулло, але всі її завжди кликали Ліна. Тільки не я, я не називала її ні першим, ні другим іменем. Понад шістдесят років вона була для мене Лілою. Якби я назвала її Ліна чи Рафаелла, вона одразу ж подумала б, що наша дружба закінчилася.

Принаймні три десятиліття вона мені говорила, що хоче зникнути, не лишивши й сліду по собі, і тільки я добре розуміла, що саме вона мала на увазі. В неї ніколи й на думці не було втекти, змінити ім'я чи зажити новим життям в іншому місці. Вона ніколи й не думала про самогубство, в неї викликала відразу ідея Ріно зробити щось зі своїм тілом, змусити турбуватися про нього. В неї завжди був зовсім інший намір: вона хотіла щезнути, розсіяти кожну свою клітинку, щоб не лишити по собі нічого. І оскільки я добре її знаю чи, принаймні, сподіваюся, що знаю її, я вважаю, що вона винайшла спосіб не лишити в цьому світі навіть жодної своєї волосинки.

Минали дні. Я переглядала електронну пошту, паперові листи, та ні на що не сподівалася. Я дуже часто писала їй, вона ж мені майже ніколи не відповідала, це стало традицією. Вона надавала перевагу телефонним дзвінкам чи тривалим нічним розмовам, коли я приїжджала до Неаполя.

Я повисувала свої шухлядки, металеві скриньки, у яких зберігала різні речі. Їх було мало. Я витрусила багато речей, особливо ті, що нагадували мені її і вона про них знала. Для мене стало відкриттям, що не лишилося жодної її речі, жодного малюнка, листа чи подаруночка. Я сама цьому здивувалася. Чи може бути так, що впродовж усіх цих років вона не лишила мені нічого на згадку про себе,

чи — ще гірше — я не захотіла зберегти нічого, що нагадувало б її? Можливо.

Цього разу вже я зателефонувала Ріно, хоча зробила це дуже неохоче. Він не відповідав ні по домашньому, ні по мобільному. Пізно ввечері він передзвонив. Говорив таким тоном, ніби набивав собі ціну:

- Я бачив, що ти телефонувала. У тебе є новини?
- Ні, а в тебе?
- Жодних.

Він говорив мені якісь незв'язні речі: що хоче звернутися на телебачення, на передачу з розшуку людей, зробити звернення, попросити в матері пробачення за все, багаті її повернутися.

Я спокійно вислуховувала його, а тоді запитала:

- Ти заглядав у свою шафу?
- Навіщо?

Звичайно ж, йому на думку не спала найочевидніша річ.

- Піди і заглянь туди.

Він сховався, подивився і зрозумів, що там немає жодної матеріної речі, ні літньої, ні зимової, лише старі вішалки. Я відправила його обшарювати весь дім. Зникли черевики, окремі книжки, всі фотографії, кіноплівки, зник її комп'ютер, навіть старі дискети, якими вона колись користувалася, зникло все, кожна річ, весь її досвід в електроніці, якого вона набула ще починаючи з електронних обчислювальних машин наприкінці шістдесятих, в епоху перфокартки. Ріно був приголомшений. Я сказала йому:

— Не поспішай, передивись усе і зателефонуй мені, якщо знайдеш хоча б одну шпильку, яка належала їй.

Він зателефонував через день, був збуджений.

- Нема нічого.
- Зовсім-зовсім?

— Ні. Вона вирізана з усіх фотографій, на яких ми були разом, навіть з часів мого дитинства.

— Ти добре все передивився?

— Так, я все перерив.

— Навіть підвал?

— Я ж тобі сказав, я подивився скрізь. Зникла навіть скринька з документами: старими свідоцтвами про народження, телефонними договорами, квитанціями. Що це може значити? Хтось усе викрав? Що вони шукали? Чого вони хочуть від моєї матері та від мене?

Я запевнила його, що він має зберігати спокій. Особливо за себе, не може бути й мови, щоб хтось хотів щось від нього.

— Я можу приїхати і побути якийсь час у тебе вдома?

— Ні.

— Будь ласка, я не наважуюся спати.

— Заспокойся, Ріно, я не можу допомогти.

Я повісила слухавку і, коли він передзвонив, не відповіла. Я сиділа за письмовим столом.

Роздумувала над тим, що Ліла, як завжди, любить усе перебільшувати.

Вона значно розширила поняття сліду.

Вона хотіла не просто зникнути, зараз, у свої шістдесят шість років, вона стерла все своє життя, яке лишилося позаду. Я дуже розлютилася.

Подивимося, хто цього разу перевершить її, сказала я, вмикаючи комп'ютер і описуючи в найменших дрібницях нашу історію, все, що лишилося серед моїх спогадів.

ДИТИНСТВО

ІСТОРІЯ ПРО ДОНА АКІЛЛЕ

1

Коли ми з Лілою вирішили зійти темними сходами, які надихали на поезію, сходинка за сходинкою, сходовий марш за сходовим маршем, впритул до дверей квартири дона Акілле, розпочалася наша дружба.

Я пам'ятаю фіолетове світло двору, пахощі теплуватого весіннього вечора.

Мами готували вечерю, наставав час повертатися, але ми спізнювалися, наражаючи себе на проблему, проте, не кажучи ані слова, доводячи нашу мужність. З якогось часу як у школі, так і поза її межами ми тільки це й робили. Ліла просунула кисть до чорного рота водостоку, і я своєю чергою робила це одразу ж після неї, в обтяжливому очікуванні, сподіваючись, що таргани не побіжать по моїй шкірі згори та шури мене не покусують. Ліла вилізала на саме вікно на першому поверсі синьйори Спаньюоло, підвішувалася на залізній поперечині, де проходив дріт для

вивішування білизни, розгойдувалася, дозволяла собі спуститися на тротуар, і я своєю чергою це робила одразу ж по тому, просто боячись впасти та забитися.

Ліла просунула собі під шкіру іржаву французьку шпильку, яку знайшла на дорозі, не знаю, коли саме, яку вона зберігала у кишені, немов дарунок долі; я спостерігала за металевим вістряем, яке прорізало їй у долоні білястий тунель, а потім, коли вона його витягла і віддала мені, зробила те саме.

У певний момент вона окинула мене одним зі впевнених поглядів своїх вузьких очей і попрямувала в напрямку будинку, де вона мешкала разом з Акілле. Я замерзла від страху. Дона Акілле скрутило через боби, мені було суворо заборонено наближатися до нього, розмовляти з ним, дивитися на нього, показуватися перед ним, мені треба було вдавати, ніби не існує ані його, ані його родини. Під час зустрічей з ним у моєму домі, проте не тільки в ньому, відчувалися острах та ненависть, які невідомо звідки бралися. Мій батько розмовляв з ним так, що я його уявляла собі великим, наповненим фіолетовими бульбашками, гнівним на противагу «донові», який навіював мені непохитний авторитет. Він був їством, зробленим не знаю навіть з якого матеріалу, з заліза, скла, кропиви, але живим, живим, завдяки найтеплішому диханню, яке виходило у нього з носа та з рота. Я гадала, що якби тільки побачила його здалека, мені в очі уштрикнулося б щось загостре та пекуче. Що якби потім йому вистачило безумства наблизитись до мене коло дверей свого дому, він би мене вбив.

Я трохи зачекала, аби побачити, чи не передумає вона і чи не повернеться. Я знала, що вона хоче зробити, я даремно сподівалася, що вона про це забуде, проте не так сталося, як гадалося. Вуличні ліхтарі ще не були ввімкнуті, так само як і вогні на сходах. З дому долинали зерво-

вані голоси. Аби відстежити, звідки вони долинають, я мала полишити синяву двору й увійти до чорноти воріт. Коли я нарешті наважилася на це, спочатку нічого не бачила, я тільки відчувала запах старого одягу і чогось подібного. Потім я призвичаїлася до темряви і виявила, що Ліла сидить на першій сходинці першого сходового маршу. Вона звелася — і ми почали підійматися.

Ми просуваємося вперед, притримуючись стіни, вона — на дві сходинки попереду, а я — на дві сходинки позаду, намагаючись з одного боку скоротити відстань, з іншого — збільшити її. В мене залишився відбиток на спині, що терлася об облуплену стіну, а також залишилася думка, що східці були дуже високими, вищими за східці того будинку, де мешкала я. Я тремтіла. Будь-який шум кроків, будь-який голос асоціювався з доном Акілле, який наближався до нас сходами або йшов нам на зустріч з довгим ножом, із тих, якими розтинають груди куркам. Відчувався запах смаженого часнику. Марія, дружина дона Акілле, помістила б мене на пательню, мене з'їли б діти, він обсмоктав би мою голову, як мій тато — червоноборідок.

Ми часто зупинялися, і щоразу я сподівалася, що Ліла вирішить повернути назад. Я сильно спітніла, що ж до неї — не знаю. Час від часу вона дивилася увись, але я не розуміла, що саме вона визирає, виднілися лише тьмяні віконця на кожному сходовому марші. Освітлювальні прилади вмикалися зненацька, але світло було блідим, вони були запиленими, залишали просторі затінені ділянки, сповнені небезпек. Ми чекали, аби зрозуміти, чи був саме дон Акілле тим, хто обернув вимикач, але ми нічого не чули, ані кроків, ані того, що двері відчинялися чи зачинялися. Потім Ліла пішла далі, а я йшла позаду неї.

Вона пам'ятала, що слід робити доцільні та необхідні речі, я геть забула про будь-які доречні доводи, і, звісно ж,

я була там тільки тому, що там була вона. Ми повільно підіймалися до найбільшої з наших тодішніх територій, ми йшли, аби наразитися на небезпеку та допитати його.

На четвертому сходовому марші Ліла повелася неочікувано. Вона зупинилася, аби почекати на мене і, коли я дісталася туди, простягнула мені руку. Цей жест змінив усе між нами назавжди.

2

Це була її провина. Не так давно — десять днів тому, місяць тому, хтозна, ми ігнорували одна одну весь час, аж раптом вона взяла у мене ляльку і жбурнула вглиб підвалу. Тепер ми підіймалися, незважаючи на страх, потім відчули, що ми були зобов'язані спуститися — і зробити це бігом, назустріч непізаному. Вгорі, внизу, нам постійно здавалося, що ми йшли назустріч чомусь жахливому, що, можливо, існувало задовго до нас, було нами та лише на нас завжди й чекало. Трохи складно зрозуміти, які лиха стоять біля витоків нашого передчуття біди, можливо, воно і не відчувається. Масштабні лиха, в очікуванні завтрашнього дня, переходять у сьогоднішня, за яким слідує переходи у вчора та позавчора, або ж максимум — у минулий тиждень: про решту люди думати не хочуть. Маленькі діти не мають уявлення про те, що означає «вчора», «позавчора», а тим паче — «завтра», все, що вони знають, — це лише «тут», і «зараз»: це — вулиця, це — крісло, це — сходи, оце — мама, це — тато, оце — день, а це — ніч. Я була маленькою, тому, ретельно все зваживши, можу сказати, що про певні речі моя лялька знала більше, ніж знала я. Я балакала з нею, вона балакала зі мною. Її обличчя було зроблене з целюлози, на ньому було волосся з целюлози та очі з целюлози. Вона була вбрана у синій костюмчик, який

їй зшила моя мама одного рідкісного щасливого моменту, і лялька була найвродливішою. Що ж стосується ляльки Ліли, її тіло було зроблено зі шматка блідо-рожевого матеріалу і наповнене тирсою, мені вона здавалася страшною та брудною. Ляльки стежили одна за одною, вони трималися на вазі, ляльки були готові вирватися з наших обіймів, якщо вибухала негода, якщо лунали перекоти грому, якщо хтось більший та сильніший, з гострими зубами хотів ухопити їх кігтями.

Ми гралися у внутрішньому дворі, але ми ніби не гралися разом. Ліла сиділа на землі, по один бік від віконця підвалу, я — по інший. Нам подобалося це місце, передусім тому, що ми могли розміститися на цементі, між загородженнями пройми, навпроти ґрат, так само, як могли розміститися і речі Тіни, моєї ляльки, і так само, як і речі Ну, ляльки Ліли. Ми розташувалися серед каменів, корків від пляшок з газованою водою, квіточок, цвяхів, скляних скалок. Те, що Ліла казала Ну, я розуміла і казала це тихо Тіні, але трохи змінюючи слова. Якщо вона брала корок і розміщала його на голові своєї ляльки, неначе це був капелюх, я казала моїй ляльці, на діалекті: Тіно, вдягни корону королеви, якщо ти цього не зробиш, то застудишся. Якщо Ну дзвонила у дзвони в обіймах Ліли, я, трохи згодом, змушувала Тіну робити те саме. Але ще не ставалося такого, щоб ми узгоджували гру та щоб вона починала взаємодіяти. Навіть те місце ми обирали без узгодження. Ліла йшла туди, а я тинялася, вдавала, ніби йду з іншого боку. Потім, ніби нічого не сталося, я також розташовувалася поруч із душником, але з протилежного боку.

Холодне повітря підвалу, подмух, що освіжав нас навесні та влітку, були тим, що притягувало нас найбільше. Крім того, нам подобалися загородження з павутинням, темрява й закріплена решітка, яка, червонкувата від іржі, вилася як з мого боку, так і з боку Ліли, створюючи два

паралельні просвіти, крізь які ми могли кидати у темряву камені та слухати шум, спричинений ними, коли вони торкалися землі. Тоді все було прекрасним та страхітливим. Крізь ті пройми темрява могла раптово піднести нам ляльок, які іноді перебували у безпеці в наших обіймах, та частіше вони бували покладені навмисно біля звивистої решітки і, відповідно, піддані холодному диханню підвалу, страшаючим шумам, які долинали звідти, шерехам, скрипам, скреготіві.

Але Тіна і Ну не були щасливі. Ті жахи, якими ми насолоджувалися щодня, були їх жахами. Ми не наважувалися вийти на світло, на камені, до особняків, на сільську місцевість, до людей поза будинками та в них. Ми відчували їхні чорні кути, відчуття були скудними, але завжди близькими до того, аби вибухнути. І ми приписували їх тим похмурих ротам, печерам, які, за їхніми межами, відкривалися під особняками району, усьому тому, що нас лякало у денному світлі. Дон Акілле, наприклад, був не лише у своєму домі на останньому поверсі, але також і там, під ним, павуком серед павуків, щуром серед щурів, тілом, що набуває будь-якої форми. Я уявляла це собі з роззявленим ротом, за допомогою довгих ікол, заскленого скам'янілого тіла та отруйних трав, будучи постійно готовою прийняти до величезної чорної торби все те, що ми розкидували по вирваних кутах решітки. Та торба була основоположним творінням дона Акілле, завжди була при ньому, також і в його домі, і він клав її усередину живої та мертвої речовини.

Ліла знала, що мене охоплював той страх, моя лялька голосно розмовляла з нею. Тому, саме в той день, в який, навіть не домовляючись, лише за допомогою поглядів та жестів, ми вперше обмінялися нашими ляльками, вона тільки-но отримавши Тіну, відштовхнула її від себе крізь решітку і зронила її у темряву.

Ліла з'явилася в моєму житті у першому класі початкової школи і швидко справила на мене враження, тому що була дуже бридкою. Ми всі були трохи бридкими у тому класі, але лише тоді, коли вчителька Олів'єро не могла нас бачити. Ліла ж була бридкою завжди. Яюсь вона розірвала на шматочки промокальний папір, спочатку нанизала клаптики один на одній на отвір чорнильниці, потім почала вилувлювати їх пером, і ми почали шпурляти їх одна в одну. В мене влучили два рази у капелюх і один раз на білий комірець. Вчителька заводала так, як тільки вміла, протяжливо та уїдливо, глибоким голосом, який навіював нам жах, і наказала Лілі негайно йти відбувати покарання за дошкою. Ліла не послухалася й навіть не вдала, що злякалася, навпаки, вона продовжила жбурляти один за одним шматки паперу, змочені у чорнилі. І тут вчителька Олів'єро, незграбна жінка, яка видавалася нам дуже старою, навіть незважаючи на те, що їй мало бути ледве за сорок років, зійшла з кафедри, погрожуючи їй, перечепилася бозна-через що, їй не вдалося втримати рівновагу, і вона наштовхнулася обличчям на край письмового столу. Вона залишилася лежати на долівці таким чином, що видавалася мертвою.

Я не пам'ятаю, що сталося одразу ж по тому, я пам'ятаю тільки нерухоме тіло вчительки, схоже на темний тюк, і Лілу, яка із серйозним виразом на обличчі зупинила на ньому погляд.

Я можу пригадати безліч подібних випадків. Ми жили у світі, в якому діти та дорослі часто зазнавали поранень, з ран текла кров, наставало нагнивання, і іноді вони помирили. Одна з дочок синьйори Ассунти, продавальниця фруктів та овочів, поранилася цвяхом і померла від правця. Найменший з синів синьйори Спаньюоло помер через круп у горлі. Один мій двоюрідний брат у віці двадцяти

років пішов порпатися у руїнах, а вже ввечері помер через те, що його розчавило і з його вух та рота лилася кров. Батько моєї матері загинув через те, що будував палац і впав вниз. У батька синьйора Пелузо не було руки, її відрізало токарним станком. Сестра Джузеппіні, дружина синьйора Пелузо, померла від туберкульозу у двадцять два роки. Старший син дона Акілле — я ніколи його не бачила, проте мені здавалося, що я його пам'ятаю, — пішов на війну і загинув два рази, вперше — потонувши у Тихому океані, а потім його з'їли акули. Вся родина Мелькьйорре померла в обіймах, волаючи від страху, потрапивши під бомбардування. Стара синьйорина Клорінда померла, дихаючи газом замість повітря. Джіанніно, котрий перебував у кімнаті, коли ми були там вперше, помер через те, що знайшов бомбу та торкнувся її. Луїджина, з якою ми гралися у внутрішньому дворі, а може, й ні, тепер це було лише ім'я. Вона померла від висипного тифу. Отаким вже був наш світ, він був сповнений слів, що вбивали: круп, правець, висипний тиф, газ, війна, токарний станок, руїни, робота, бомбардування, бомба, туберкульоз, нагнивання. Знов нагадали про себе численні страхи, які супроводжували мене впродовж усього життя, страхи перед тими словами та перед тими роками.

Можна було померти навіть від тих речей, які видавалися повсякденними. Наприклад, можна було померти, якщо людина спітнівала, а потім випивала холодну воду з крану, не помивши спершу руки: після цього ставалося так, що людина вкривалася червоними цяточками, розпочинався кашель і вона більше не могла дихати. Можна було померти, з'ївши вишень, не виплюнувши кісточки. Можна було померти, пожувавши жуйку та проковтнувши її через неухажність. Насамперед смерть могла настати від завдання удару у скроню. Скроня була найвразливішим місцем, ми всі були дуже уважними. Вистачило б одного удару каменем, а удари

каменем були нормою. На виході зі школи хлопчача банда з сільської місцевості, очолювана хлопцем, якого звали Енцо — або Енцуччіо, — одним з синів продавальниці фруктів та овочів Ассунти, почала шпурляти у нас каміння. З їхнього боку чулися образи через те, що ми були красивіші від них. Коли летіли камені, ми всі тікали, проте Ліла не тікала, вона крокувала рівномірним поступом і іноді просто зупинялася. Їй дуже добре вдавалося відстежувати траєкторію польоту каменів та ухилятися від них неквапливим рухом, як я сказала б сьогодні — витонченим. У неї був старший мужній брат, і, можливо, вона навчилася у нього, навіть не знаю, у мене теж були брати, проте вони були молодшими за мене, тож у них я нічого не навчилася. Тим не менше, коли я усвідомлювала, що вона залишилася позаду, певним чином, дуже боячись за неї, я зупинилася, аби її почекати.

Вже було щось таке, що не давало мені покинути її.

Я не знала її добре, ми ніколи ані словом не зверталися одна до одної, просто постійно перебували у супереччі одна з одною, як у класі, так і поза його межами. Але я відчувала зі збентеженням, що якби я втекла разом з іншими, то залишила б у неї щось від себе, те, що вже до мене не повернулося б.

На початку я залишалася у схованці за рогом і висовувалася, аби побачити, чи йшла Ліла. Потім, побачивши, що вона не рухалася, я змушувала себе дістатися неї, я передавала їй камені, я також жбурляла їх. Але я робила це без упередження, я багато чого зробила в моєму житті, але я ніколи не робила нічого через упередження, я завжди почувалася трохи розклеєною через такі самі дії з мого боку. Ліла ж, навпаки, змалку — зараз вже й не знаю, чи то вже з шости років чи з семи років, чи відтоді, коли ми разом йшли сходишками, що вели до домівки дона Акілле, а їх було вісім, майже дев'ять, — була беззастережно рішучою. Трикольорова рукоятка ручки, або камінь, або поруччя

темних сходів, вони свідчили про призначення, яке мали передавати, — увігнати точним рухом перо у деревину письмового столу, розподілити кульки, обмурзані чорнилом, потрапляти у хлопчаків з сільської місцевості, підійматися до дверей дона Акілле — вона б це зробила без вагань.

Банда йшла від земляного насипу залізниці, вона запасалася камінням, схованим між залізничними платформами. Енцо, ватажок, був дуже небезпечним, старшим від нас щонайменше на три роки, він був другорічником, з надзвичайно коротким волоссям та світлими очима. Він жбурляв маленькі камінці з загостреними бортами мітко, і Ліла очікувала на свої «патрони», аби показати, як вона від них ухилялася, змусити хлопців роздратуватися ще більше й одразу ж відповісти настільки ж небезпечними «патронами». Якось ми влучили Енцо у праву щиколотку, і я кажу, що ним влучили саме «ми», оскільки саме я передала Лілі плаский камінь з надзвичайно загостреними краями. Камінь «пригладив» Енцо шкіру, немов бритва, залишивши на ньому червону плямочку, з якої одразу ж полилася кров.

Хлопчик дивився на поранену ногу, вона була в нього просто перед очима: між великим та вказівним пальцями — камінець, що був готовий до пострілу, рука вже була трохи підійнята для кидка, проте він ошелешено завмер. Навіть хлопці під його керівництвом дивилися на кров не вірячи. Ліла ж не виказувала ані найменшого задоволення і нахилилася, аби підібрати інший камінь. Я торкнулася її руки, це був наш перший дотик, дотик неочікуваний та сповнений страху. Я відчувала, що банда стала б іще жорстокішою, і я хотіла, щоб ми якнайшвидше полишили те місце. Але часу в нас не було. Енцо, не зважаючи на щиколотку, що кровоточила, оговтався та жбурнув камінь, який був у нього у руці. Я все ще стискала Лілу, коли камінець влучив у неї спереду і розлучив мене з нею. Мить по тому вона розтягнулася на тротуарі з розбитою головою.

Кров. Зазвичай вона витікала з ран лише після того, як люди обмінювалися жакливими прокльонами та брудною лайкою. За цим завжди слідувала тяганина. Мій батько, який все ж таки, здавався мені доброю людиною, впродовж тривалого часу сипав образами та погрозами, якщо хтось, за його словами, не був гідний того, аби перебувати на обличчі землі. Саме так у нього йшли справи з доном Акілле. Він завжди мав за що його пожурити, й іноді він затуляв мені вуха руками, аби мене не надто вражали його грубі слова. Коли батько розмовляв про нього з моєю матусенькою, він називав його «твій кузен», проте моя мама одразу ж заперечувала цей кровний зв'язок (у неї з доном Акілле був родичівський зв'язок, проте дуже далекий), і тому він збільшував кількість образ. Мене лякали напади гніву, і, передусім, мене лякало те, що у дона був настільки сприйнятливий слух, що він міг уловлювати образи, навіть сказані на великій відстані від нього. Я боялася, що він прийде, щоб їх вбити.

Заклятим ворогом дона Акілле, у всякому разі, був не мій батько, а синьйор Пелузо, надзвичайно вправний тесляр, який завжди був без грошей, оскільки він програвав усе, що заробляв, у підсобному приміщенні бару «Солара». Пелузо був батьком однієї нашої шкільної товаришки, Кармели, сестри Пасквале, а також батьком ще двох синів, ще більш жалюгідних, ніж ми, з якими я та Ліла час від часу гралася, а ще, як у школі, так і поза її межами, вони завжди намагалися поцупити наші речі, ручку, гумку, варення з айви таким чином, що поверталися додому всі в синцях через стусани, яких ми їм давали.

Коли ми його бачили, синьйор Пелузо видавався самим втіленням відчаю. З одного боку, він все програвав, а з іншого — приймав ляпаси на людях, оскільки не знав, як іще більше знеславити родину. З невідомих причин він

приписував донові Акілле беззастережний занепад. Він звинувачував його в тому, що дон Акілле був задіяний у зраді, так ніби його понуре тіло було зроблене з біди, всі інструменти для роботи по дереву в майстерні ставали непридатними для застосування. Йому дорікали через те, що він взявся також і за майстерню, перетворивши її на ковбасну крамницю. Роками я уявляла собі щипці, пилу, общеньки, молоток, лещата та тисячі, тисячі гвіздків, які засмоктувало у форму металевого рядка усередині матерії, з якої складався дон Акілле. Роками я бачила, як з його тіла виходить сирець та важкість різнорідних матерії, ковбас, сирів, ліверних ковбас, топлене свиняче сало та шинка, зажди у формі плетениці.

Настали темні часи. Дон Акілле, напевне, проявив усю свою почварну сутність іще до нашого народження. До. Ліла вживала це формулювання часто, як у школі, так і поза її межами. Але здавалося, що її не надто цікавило те, що сталося до нашої появи, — події, загалом незрозумілої, про яку видатні люди або мовчали, або висловлювалися зі значною стриманістю, оскільки це справді могло статися раніше. Саме це у той період залишало її у нерішучості, і навпаки — іноді її нервувало. Коли ми стали друзями, я так багато розмовляла з нею про ту абсурдну річ — *до нас* — яка, зрештою, змусила і мене нервувати. Ми там не були вже впродовж тривалого, дуже тривалого проміжку часу; проміжку часу, впродовж якого дон Акілле продемонстрував усім, що він собою являв: лиходійську істоту із невпевненою фізіономією тваринної породи, яка, видавалося, літала і змушувала кров'яний тиск інших людей підвищуватися, але з нього кров ніколи не витікала, ймовірно, було неможливо навіть подряпатися.

Ми, напевно, навчалися у другому класі початкової школи, і ми ще не розмовляли одна з одною, коли пролунав голос, схожий на постріл, просто навпроти церкви Святого

Сімейства, синьйор Пелузо гнівно заволав на дона Акілле, а дон Акілле полишив старшого сина Стефано, Пінуччу, Альфонсо, який був нашим однолітком, дружину і, поставши на мить у своїй найбільш несамовитій подобі, накинувся на Пелузо, підняв його, жбурнув його об дерево і полишив там непритомним, у той час, коли з ран у голові текла кров, так, що бідолаха навіть не міг сказати: «Допоможіть».

5

Я не сумую за нашим дитинством, бо воно було сповнене насильства, яке переслідувало нас усюди: у домі та за його межами, але я не пам'ятаю, щоб коли-небудь думала, що те, що сталося з нами в житті, було особливо страшним. Життя було таким, яким воно було, — й годі, ми росли із зобов'язанням ускладнювати життя іншим, перш ніж вони ускладнять його нам. Звісно, мені б сподобались делікатні методи, за допомогою яких нас наставляли вчителька та парафіяльний священник, але я чула, що ті методи не були пристосовані до нашого району, попри те що він був жіночим. Жінки билися більше за чоловіків, вони билися через капелюхи, завдавали одна одній болю. Завдання болю було справжньою хворобою. Ще з дитинства я уявляла собі найменших тварин, майже невидимих, які вночі проходили по району, виходили зі ставків, з вагонів поїздів, що вже не використовувалися, або ж із земляного насипу, зі сморідних трав, що називалися смердючками, з жабок, із саламандр, з мишей, з каменів, з пилу, та входили у воду і їжу, доводячи наших матусь і бабусь до люті, немов спраглих сук. Їх обпоганювали більше за чоловіків, оскільки чоловіки впадали в лють постійно, але врешті-решт заспокоювалися, а от жінки, які на вигляд видавалися мовчазними, поступливими, коли сердилися, йшли у лють до кінця, не зупиняючись.

Про автора

Елена Ферранте — авторка роману «Кохання стомлює», на основі якого Маріо Мартоне зняв однойменний фільм. По мотивах роману «Дні самотності» кінострічку зняв Роберто Фаенца. У роботі «Frantumaglia» авторка розповідає про свій письменницький досвід. У 2006 році видавництвом «Edizioni E/O» було опубліковано роман «Загублена донька» та у 2007-му — оповідання для дітей «Нічний пляж».

Зміст

Список персонажів	7
Пролог	10
Дитинство	15
Юність	81
Про автора	349

Літературно-художнє видання

ФЕРРАНТЕ Елена
Моя неймовірна подруга
Роман

Керівник проекту *З. О. Бакуменко*
Координатор проекту *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *В. А. Демус*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *О. В. Сергіна*

Підписано до друку 19.08.2016. Формат 84х108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Literaturna». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 16 000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів
у друкарні «Фактор-Друк»
61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51.
Тел.: + 3 8 057 717 53 57

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (Life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

**Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці**

e-mail: publish@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@bookclub.ua

www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55

e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28

e-mail: odessa@bookclub.ua

Ферранте Е.

Ф43 Моя неймовірна подруга : роман / Елена Ферранте ; пер.
з іт. А. Помешкіної. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», 2016. — 352 с.

ISBN 978-617-12-1487-3 (укр.)

ISBN 978-88-6632-032-6 (іт.)

Чи існує жіноча дружба? Ніжна Елена й запальна Ліла зростають на вузьких
вуличках робітничого району Неаполя. На дворі 1950-ті, і світ не надто приязно
ставиться до подруг-розумниць, які вирішили за будь-яку ціну розбагатіти й ви-
рватися на справжній простір. Вони в усьому будуть найкращі — найрозумні-
ші, найкрасивіші, найпопулярніші. І завжди одна — на крок попереду другої...

УДК 821.131.1

ББК 84(4)Іта